

**ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI
KHOA LUẬT**

NGUYỄN HỒNG TUYẾN

**VAI TRÒ CỦA TÒA ÁN ĐỐI VỚI TRỌNG TÀI
TRONG VIỆC GIẢI QUYẾT TRANH CHẤP
THƯƠNG MẠI QUỐC TẾ Ở VIỆT NAM**

Chuyên ngành: Luật Quốc tế

Mã số: 62380108

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ LUẬT HỌC

HÀ NỘI - 2018

**Công trình được hoàn thành tại:
Khoa Luật, Đại học Quốc gia Hà Nội**

Người hướng dẫn khoa học: GS.TS. NGUYỄN BÁ DIỄN

**Luận án được bảo vệ trước Hội đồng cấp Cơ sở chấm luận án
tiến sĩ họp tại Khoa Luật trực thuộc Đại học Quốc gia Hà Nội**

Vào ngày... tháng... năm 2018

**Có thể tìm hiểu luận án tại:
Khoa luật, Đại học Quốc Gia Hà Nội**

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của việc nghiên cứu đề tài

Sau hơn 30 năm đổi mới và mở cửa thị trường theo chủ trương của Đảng cộng sản Việt Nam đề xướng từ Đại hội VI (12/1986), Việt Nam thực hiện mô hình kinh tế thị trường theo định hướng xã hội chủ nghĩa, nền kinh tế Việt Nam đã đạt được nhiều kết quả và thành tựu đáng kể, đem lại những thành quả to lớn về kinh tế và xã hội. Về *“quan hệ đối ngoại không ngừng được mở rộng, hội nhập kinh tế quốc tế được tiến hành chủ động và đạt kết quả tốt”*. Cùng với chủ trương đổi mới đó, Việt Nam đã và đang tích cực tham gia hội nhập kinh tế quốc tế ngày càng sâu rộng, giúp nâng cao vị thế đối ngoại của Việt Nam vào các cơ chế, diễn đàn kinh tế khu vực và quốc tế.

Một trong những yêu cầu của quá trình hội nhập kinh tế quốc tế là bảo đảm sự tôn trọng và thực thi các cam kết quốc tế mà Việt Nam là thành viên. Điều đó đòi hỏi Nhà nước ta phải hoàn thiện hệ thống pháp luật, trong đó có pháp luật kinh doanh, thương mại nhằm đảm bảo sự tương thích của nó với pháp luật quốc tế và pháp luật của các nước thành viên.

Qua nghiên cứu cho thấy, quan hệ kinh tế càng mở rộng, kinh tế càng phát triển và kinh tế càng phát triển thì tranh chấp phát sinh càng đa dạng, phong phú và phức tạp. Việt Nam cũng nằm trong quy luật tất yếu đó, *“Chỉ tính từ khi gia nhập WTO đến nay, Việt Nam đã tham gia nhiều vụ tranh chấp với các nước thành viên WTO trong đó các vụ liên quan đến các hàng hóa xuất khẩu của Việt Nam bị áp dụng biện pháp chống phá giá như mặt hàng tôm và cá tra của Việt Nam. Các vụ kiện chống phá giá cá tra và tôm trong 10 năm qua luôn có diễn biến khác nhau khiến cho doanh nghiệp bị động và chịu nhiều bất lợi. Ở trong nước, số lượng các vụ kinh doanh thương mại tăng liên tục, năm sau cao hơn năm trước, từ gần 4.000 vụ trong năm 2007 tăng gần 15.000 vụ trong năm 2014”*.

Khi tranh chấp xảy ra, các bên có quyền lựa chọn về hình thức để giải quyết tranh chấp cho mình như thương lượng, hòa giải, tòa án hoặc trọng tài. Để lựa chọn một phương thức giải quyết tranh chấp kinh doanh thương mại phù hợp nhằm đảm bảo quyền và lợi ích hợp pháp của các

bên trong tranh chấp, vấn đề đặt ra cho mỗi chủ thể là phải có cân nhắc, so sánh, đánh giá về những ưu nhược điểm của mỗi loại hình giải quyết tranh chấp. Thực tiễn cho thấy, trên thế giới, phương thức giải quyết tranh chấp bằng trọng tài thương mại ngày càng được áp dụng rộng rãi, phổ biến, nhưng ở Việt Nam thì phương thức giải quyết tranh chấp này vẫn còn những hạn chế nhất định (là bài toán chưa có lời giải đáp).

Thế chế hóa chủ trương, đường lối của Đảng, sự ra đời của Luật Trọng tài thương mại năm 2010 đã đánh dấu một bước lớn trong quá trình lập pháp của Việt Nam về trọng tài thương mại, cơ bản đã khắc phục được những điểm hạn chế, bất cập của Pháp lệnh Trọng tài thương mại năm 2003, theo đó, đã xây dựng cơ bản được mối quan hệ hỗ trợ giữa Tòa án và Trọng tài trong việc giải quyết thương mại quốc tế, tạo được cơ chế bảo đảm thi hành phán quyết của Trọng tài. Tuy nhiên, trong quá trình áp dụng, pháp luật trọng tài thương mại chưa phát huy được đầy đủ vai trò của mình trong đời sống kinh tế - xã hội. Nguyên nhân dẫn đến tình trạng này có nhiều nguyên nhân, trong đó có nguyên nhân chủ yếu là do nhận thức chưa đầy đủ của giới luật sư, các nhà kinh doanh, thương mại khi tham gia đàm phán hợp đồng, lựa chọn điều khoản giải quyết tranh chấp; chất lượng đội ngũ trọng tài viên chưa cao; kinh nghiệm của thẩm phán trong việc hỗ trợ trọng tài chưa nhiều; tổ chức, hoạt động của các Trung tâm trọng tài thương mại còn yếu kém và một vấn đề đáng lưu ý là pháp luật của Việt Nam liên quan đến trọng tài thương mại chưa đồng bộ, thống nhất, khả thi; những quy định của pháp luật trọng tài thương mại chưa phù hợp và chưa đáp ứng đủ yêu cầu thực tế cuộc sống, nhất là các quy định liên quan đến vai trò của Tòa án đối với hoạt động của Trọng tài thương mại quốc tế trong quá trình giải quyết tranh chấp ở Việt Nam. Chính vì vậy, vấn đề đặt ra là cần thiết phải nghiên cứu đề tài "*Vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam*" nhằm nâng cao hiệu quả trong việc hoàn thiện pháp luật và tổ chức thi hành pháp luật về trọng tài thương mại ở Việt Nam.

2. Mục đích, nhiệm vụ nghiên cứu của Luận án

Mục đích nghiên cứu của luận án là làm sáng tỏ hơn luận cứ khoa

học về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế; phát hiện những hạn chế, bất cập của pháp luật hiện hành và thi hành pháp luật về trọng tài thương mại ở Việt Nam nhằm đưa ra các giải pháp hoàn thiện pháp luật về vấn đề này.

Để đạt được mục đích nêu trên, luận án phải hoàn thành một số những nhiệm vụ cơ bản sau đây:

Thứ nhất, Tổng quan tình hình nghiên cứu vấn đề vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế trên thế giới và Việt Nam, qua đó làm rõ những đóng góp mới của luận án đối với Việt Nam về vấn đề này;

Thứ hai, nghiên cứu, làm sáng tỏ những vấn đề lý luận cơ bản về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế, là cơ sở khoa học cho việc xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật Việt Nam nói chung và pháp luật về trọng tài nói riêng;

Thứ ba, phân tích, làm rõ thực trạng các quy định của pháp luật Việt Nam hiện hành về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam. Từ đó, luận án có so sánh, đối chiếu với các quy định của pháp luật quốc tế về vấn đề này;

Thứ tư, phân tích những hạn chế, bất cập, mâu thuẫn trong các quy định của hệ thống pháp luật Việt Nam và pháp luật trọng tài thương mại ở Việt Nam về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế, trên cơ sở đó đề xuất các giải pháp nhằm nâng cao hiệu quả trong việc hoàn thiện pháp luật và tổ chức thi hành pháp luật trọng tài thương mại ở Việt Nam .

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu của Luận án

- Đối tượng nghiên cứu của luận án là vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam.

- Phạm vi nghiên cứu, luận án không có tham vọng nghiên cứu về tất cả đến vai trò của cơ quan tư pháp đối với trọng tài mà chỉ giới hạn tập trung nghiên cứu những vấn đề cơ bản về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam dưới hai khía cạnh: hỗ trợ, trợ giúp Trọng tài và giám sát, kiểm tra Trọng tài. Trên cơ sở đó, làm rõ hơn thực trạng pháp luật Việt Nam về

vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế; phân tích những hạn chế, bất cập của thực trạng pháp luật Việt Nam hiện hành về vai trò của Tòa án trong việc hỗ trợ, trợ giúp Trọng tài và giám sát, kiểm tra Trọng tài; đồng thời, đề xuất các giải pháp nhằm góp phần hoàn thiện hệ thống pháp luật Việt Nam nói chung và pháp luật về trọng tài thương mại nói riêng.

4. Phương pháp luận và phương pháp nghiên cứu của Luận án

- Luận án đã sử dụng phương pháp luận biện chứng duy vật của Chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh về Nhà nước và pháp luật; quan điểm, chủ trương của Đảng, chính sách của Nhà Nước ta, nhất là quan điểm, chủ trương, chính sách đổi mới của Đảng ta về xây dựng thể chế kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, về bảo đảm quyền tự do kinh doanh, xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa và hoàn thiện hệ thống pháp luật Việt Nam, trong đó có hoàn thiện về cơ quan giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế.

- Các phương pháp nghiên cứu cụ thể được sử dụng trong Luận án gồm: Phương pháp diễn giải; phương pháp tổng kê, tổng hợp; phương pháp quy nạp; phương pháp so sánh; phương pháp phân tích, bình luận; phương pháp hệ thống hóa và tổng hợp.

5. Những đóng góp mới về mặt khoa học của Luận án

Thứ nhất, làm rõ cơ sở khoa học cả về mặt lý luận và thực tiễn về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế. Rút ra những kết luận khoa học, xác định rõ hơn các vấn đề về khái niệm tranh chấp thương mại quốc tế, trọng tài thương mại quốc tế; khái niệm, đặc điểm và sự cần thiết về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam.

Thứ hai, xác định rõ vị trí, vai trò của Tòa án ở hai khía cạnh: hỗ trợ, trợ giúp Trọng tài và giám sát, kiểm tra Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam.

Thứ ba, nghiên cứu tổng thể, phân tích, đánh giá các quy định của pháp luật Việt Nam về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế; đối chiếu, so sánh với các quy định của Luật Mẫu UNCITRAL năm 1985 về trọng tài thương mại quốc

tế và các quy định pháp luật về trọng tài thương mại của một số nước trên thế giới.

Thứ tư, phân tích sự cần thiết và đề xuất những phương hướng, yêu cầu và các giải pháp để hoàn thiện hệ thống pháp luật Việt Nam nói chung và pháp luật trọng tài thương mại nói riêng, trong đó có quy định về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế, nhằm đáp ứng được yêu cầu của thực tiễn và phù hợp với thông lệ quốc tế.

6. Ý nghĩa lý luận và ý nghĩa thực tiễn của Luận án

- Luận án góp phần vào việc nâng cao nhận thức về mặt khoa học, làm phong phú thêm cơ sở khoa học pháp lý về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế.

- Kết quả nghiên cứu của luận án góp phần hoàn thiện hệ thống pháp luật Việt Nam nói chung và pháp luật về trọng tài thương mại Việt Nam nói riêng.

- Kết quả nghiên cứu của luận án có thể được sử dụng làm tài liệu tham khảo cho nhà lập pháp, nhà nghiên cứu, học tập, giảng dạy ở các cơ sở nghiên cứu, đào tạo khoa học pháp lý trong nước và quốc tế về lĩnh vực tổ tụng tòa án, trọng tài thương mại.

- Luận án là nguồn tư liệu tham khảo bổ ích cho các nhà kinh doanh trong và nước ngoài về các vấn đề liên quan đến vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế, qua đó, có thể nhận thấy trọng tài là một phương thức giải quyết tranh chấp thương mại được ưu chuộng của các bên tranh chấp.

7. Kết cấu của Luận án

Chương 1: Tổng quan tình hình nghiên cứu những vấn đề liên quan đến nội dung luận án

Chương 2: Những vấn đề lý luận về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế

Chương 3: Thực trạng pháp luật Việt Nam về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam

Chương 4: Thực tiễn thi hành pháp luật Việt Nam về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam; phương hướng, yêu cầu và giải pháp hoàn thiện

CHƯƠNG 1

TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU NHỮNG VẤN ĐỀ LIÊN QUAN ĐẾN NỘI DUNG LUẬN ÁN

1. Tình hình nghiên cứu trên thế giới

Các công trình nghiên cứu trên thế giới không phải là công trình nghiên cứu chuyên sâu về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế, nhưng phần nào đã góp phần về vấn đề lý luận cơ bản liên quan đến vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế. Tuy nhiên, một số vấn đề có liên quan vẫn chưa được các tác giả tập trung khai thác, nghiên cứu chuyên sâu như vấn đề khái niệm, đặc điểm về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài; nội dung về vai trò của Tòa án ở hai khía cạnh: hỗ trợ, trợ giúp Trọng tài và giám sát, kiểm tra Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam; những vấn đề vướng mắc phát sinh từ thực tiễn của quá trình giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế tại Tòa án và tại Trọng tài... Mặt khác, các công trình đó cũng không đề cập đến các quy định của pháp luật Việt Nam, các công trình nghiên cứu của Việt Nam về Tòa án và Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế.

2. Tình hình nghiên cứu tại Việt Nam

Các bài viết và công trình nghiên cứu tại Việt Nam chỉ đề cập đến Trọng tài thương mại ở một phạm vi nhất định, như: khái niệm, đặc điểm của trọng tài thương mại; mối quan hệ giữa Tòa án và Trọng tài; quyết định trọng tài, tố tụng trọng tài... hoặc đúc rút từ những điểm mới của Pháp lệnh Trọng tài thương mại năm 2003, Luật Trọng tài thương mại năm 2010. Nhiều vấn đề lý luận và thực tiễn quan trọng, có ý nghĩa đối với việc hoàn thiện pháp luật về tố tụng tòa án và pháp luật về trọng tài thương mại cũng như có ảnh hưởng rất lớn đến hoạt động của các Trung tâm trọng tài thương mại ở nước ta vẫn chưa được các nhà nghiên cứu, nhà khoa học dành cho sự quan tâm ngang tầm với ý nghĩa của nó. Mặt khác, cũng chưa có công trình nào nghiên cứu một cách bài bản, toàn diện, hệ thống và chuyên sâu về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam dưới hai khía cạnh: hỗ trợ, trợ giúp Trọng tài và giám sát, kiểm tra Trọng tài.

KẾT LUẬN CHƯƠNG 1

1. Vấn đề về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế đã được nhiều học giả nghiên cứu ở các khía cạnh, góc độ khác nhau; cách tiếp cận, mục đích và phạm vi nghiên cứu cũng có sự khác nhau, do đó, có những quan điểm, kết quả khác nhau. Đến thời điểm hiện nay có rất nhiều công trình nghiên cứu như sách chuyên khảo, tài liệu tham khảo, sách giáo trình giảng dạy, tạp chí pháp luật, bài viết khoa học,... đã được công bố trong nước và trên thế giới có đề cập đến vấn đề mà luận án nghiên cứu. Một số vấn đề liên quan đến vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế được đề cập một cách gián tiếp trong các công trình nghiên cứu về tư pháp quốc tế.

2. Các công trình nghiên cứu công bố ở nước ngoài đã giải quyết được nhiều vấn đề về mặt lý luận cơ bản liên quan đến vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế. Tuy nhiên, một số vấn đề liên quan vẫn chưa được các học giả tập trung nghiên cứu cụ thể như cơ sở lý luận về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài, trong đó có khái niệm, đặc điểm của Tòa án đối với Trọng tài, những vấn đề vướng mắc phát sinh từ thực tiễn của quá trình giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế tại Tòa án và tại Trọng tài. Việc nghiên cứu về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế chưa phân tách ở hai khía cạnh: hỗ trợ, trợ giúp Trọng tài và giám sát, kiểm tra Trọng tài; chưa chuyên sâu, thiếu tính toàn diện và đầy đủ về nội dung và phạm vi nghiên cứu, còn tồn tại những quan điểm khác nhau về kết quả nghiên cứu.

3. Các công trình nghiên cứu khoa học đã được công bố ở Việt Nam cơ bản cũng đã giải quyết được những vấn đề liên quan đến nội dung của luận án. Tuy nhiên, một số công trình đã công bố trong thời gian là tương đối lâu, do đó, chưa đề cập được những quy định mới của pháp luật hiện hành có liên quan, vì vậy, những giải pháp mà công trình đề xuất, phần nào đã được giải quyết nhưng chưa triệt để, vẫn cần tiếp tục được nghiên cứu.

Trong các công trình nghiên cứu khoa học đã được công bố ở Việt Nam chỉ đề cập đến lĩnh vực trọng tài thương mại ở một phạm vi nhất

định, như đặc điểm của trọng tài thương mại, mối quan hệ giữa Tòa án và Trọng tài, quyết định trọng tài, tố tụng trọng tài... hoặc đúc rút từ những điểm mới của pháp luật hiện hành. Nhiều vấn đề lý luận và thực tiễn quan trọng, có ý nghĩa đối với việc hoàn thiện pháp luật về tố tụng tòa án, về trọng tài thương mại vẫn chưa được các tác giả dành sự quan tâm xứng tầm với ý nghĩa của nó. Mặt khác, cũng chưa có công trình nghiên cứu khoa học nào ở Việt Nam hiện nay nghiên cứu trực tiếp, bài bản, toàn diện, hệ thống, chuyên sâu và phân tích nội dung về vai trò của Tòa án ở hai khía cạnh: hỗ trợ, trợ giúp Trọng tài và giám sát, kiểm tra Trọng tài trong quá trình giải quyết tranh chấp thương mại.

4. Những vấn đề được tập trung nghiên cứu trong luận án gồm: khái niệm, đặc điểm, nội dung và sự cần thiết về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế.

5. Cơ sở lý thuyết của luận án là lý luận về sự kiện pháp lý, cụ thể hoá bởi thẩm quyền của Tòa án và thẩm quyền của Trọng tài, các nguyên tắc cơ bản, truyền thống được thừa nhận phổ biến trong khoa học luật Tư pháp quốc tế trên thế giới về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế.

6. Phương pháp nghiên cứu của luận án gồm các phương pháp phân tích, đánh giá, tổng hợp, so sánh, thống kê và vụ việc điển hình.

7. Kết quả nghiên cứu tổng quan về các công trình khoa học đã được công bố ở trong nước và trên thế giới là cơ sở định hướng nghiên cứu của luận án về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam.

CHƯƠNG 2

NHỮNG VẤN ĐỀ LÝ LUẬN VỀ VAI TRÒ CỦA TÒA ÁN ĐỐI VỚI TRỌNG TÀI TRONG VIỆC GIẢI QUYẾT TRANH CHẤP THƯƠNG MẠI QUỐC TẾ

2.1. Khái niệm tranh chấp thương mại quốc tế, trọng tài thương mại quốc tế; khái niệm và đặc điểm vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế

2.1.1. Khái niệm tranh chấp thương mại quốc tế

Tranh chấp thương mại quốc tế còn có hai cách hiểu rộng, hẹp khác

nhau. Theo quan điểm của tác giả luận án, tranh chấp thương mại quốc tế cần hiểu theo nghĩa rộng, theo đó, tranh chấp thương mại quốc tế là những tranh chấp phát sinh từ hoạt động thương mại có yếu tố nước ngoài mà một bên hoặc các bên là người nước ngoài, tổ chức nước ngoài, pháp nhân nước ngoài hoặc căn cứ để xác lập, thay đổi, chấm dứt quan hệ thương mại phát sinh ở nước ngoài hoặc đối tượng quan hệ thương mại đang ở nước ngoài.

2.1.2. Khái niệm Trọng tài thương mại quốc tế

Theo quan điểm của tác giả luận án, khái niệm trọng tài thương mại quốc tế phải được hiểu theo nghĩa rộng, do đó, việc xác định nó mang “tính quốc tế” phải đảm bảo được hai tiêu chí cơ bản sau đây:

Một là, phải là quốc tịch nước ngoài (nếu là cá nhân), trụ sở chính của các bên (nếu là pháp nhân) vào thời điểm lập thỏa thuận trọng tài ở các nước khác nhau;

Hai là, nơi tiến hành trọng tài, nơi thực hiện nghĩa vụ và nơi có đối tượng của tranh chấp phải ở nước ngoài.

2.1.3. Khái niệm, đặc điểm của vai trò Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế

Khái niệm về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế là tổng thể các biện pháp, chức năng và các nguồn lực về mặt pháp lý cũng như thực tiễn được pháp luật quy định; có tác dụng hỗ trợ, tạo thuận lợi cho Trọng tài thương mại phát triển, hoạt động hiệu quả; nhằm bảo vệ công lý, lợi ích công quốc gia thông qua việc giám sát, kiểm tra đối với hoạt động của Trọng tài trong quá trình giải quyết tranh chấp.

Đặc điểm về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại như sau:

Thứ nhất, Các biện pháp hỗ trợ, trợ giúp với cơ chế giám sát, kiểm tra và mối quan hệ của Tòa án đối với Trọng tài phải được pháp luật quy định và tổ chức thực hiện theo quy định của pháp luật.

Thứ hai, Tòa án hỗ trợ, trợ giúp Trọng tài bằng nhiều biện pháp trong các trường hợp cụ thể theo luật định.

Một vấn đề đáng chú ý là, việc hỗ trợ, trợ giúp này của Tòa án phải

được đảm bảo trong một trường mực nhất định, Tòa án không được hỗ trợ, trợ giúp quá mức luật định, nếu không sẽ là làm thay cho trọng tài, làm mất vị trí, vai trò, tác dụng của mình với danh nghĩa là “quyền lực công”.

Thứ ba, Tòa án giữ vị trí, chức năng quan trọng, có quyền giám sát, kiểm tra, không mang tính cạnh tranh mà ngược lại còn hỗ trợ, trợ giúp cho Trọng tài như đã nêu trên. Theo đó, thẩm quyền của phương thức giải quyết tranh chấp này nhưng không làm hạn chế thẩm quyền của phương thức giải quyết tranh chấp kia.

Vấn đề đáng chú ý là, việc giám sát, kiểm tra của Tòa án cũng cần phải được đảm bảo trong một trường mực nhất định, Tòa án không được giám sát, kiểm tra quá mức luật định, nếu không cũng coi là can thiệp quá sâu vào hoạt động của Trọng tài.

KẾT LUẬN CHƯƠNG 2

1. Tranh chấp thương mại quốc tế được hiểu theo nghĩa rộng thì Trọng tài thương mại quốc tế cũng phải hiểu theo nghĩa rộng. Và từ đó, khái niệm về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế phải được hiểu là tổng thể các biện pháp, chức năng và các nguồn lực về mặt pháp lý cũng như thực tiễn được pháp luật quy định; có tác dụng hỗ trợ, tạo thuận lợi cho trọng tài thương mại phát triển, hoạt động hiệu quả; nhằm bảo vệ công lý, lợi ích công quốc gia thông qua việc giám sát, kiểm tra đối với hoạt động của Trọng tài trong quá trình giải quyết tranh chấp.

2. Việc hỗ trợ, trợ giúp của Tòa án phải được đảm bảo trong một trường mực nhất định, Tòa án không được hỗ trợ, trợ giúp quá mức cần thiết luật định, nếu không sẽ là làm thay cho Trọng tài, mất vị trí, vai trò, tác dụng của mình với danh nghĩa là “quyền lực công”. Tương tự như vậy, Tòa án giám sát, kiểm tra Trọng tài cũng phải được đảm bảo trong một trường mực nhất định, nếu không cũng coi là can thiệp quá sâu vào hoạt động của Trọng tài.

3. Trong quá trình thực thi chức năng, nhiệm vụ của mình, Tòa án luôn độc lập với Trọng tài nhưng trong hoạt động của Trọng tài thì không thể thiếu được vai trò hỗ trợ, trợ giúp; giám sát, kiểm tra từ phía Tòa án.

CHƯƠNG 3

THỰC TRẠNG PHÁP LUẬT VIỆT NAM VỀ VAI TRÒ CỦA TÒA ÁN ĐỐI VỚI TRỌNG TÀI TRONG VIỆC GIẢI QUYẾT TRANH CHẤP THƯƠNG MẠI QUỐC TẾ Ở VIỆT NAM

3.1. Khái quát chung

3.1.1. *Pháp luật các nước về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài*

Trong lịch sử phát triển của Trọng tài, pháp luật trọng tài của một số nước cũng có quy định về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài; tuy nhiên, ở các nước khác nhau thì có quy định khác nhau về vấn đề này, song một điểm chung cho thấy giữa chúng có quan hệ chặt chẽ với nhau. Tòa án mang quyền lực công và khi xét xử Tòa án nhân danh nhà nước và có vai trò quan trọng trong việc hỗ trợ Trọng tài để giải quyết tranh chấp, ngay cả khi trong trường hợp các bên đã có thoả thuận Điều khoản trọng tài hoặc thoả thuận trọng tài mà một trong các bên không thực hiện thì Tòa án cũng có thể hỗ trợ, trợ giúp; mặt khác, ngoài chức năng xét xử, Tòa án còn có thẩm quyền giám sát, kiểm tra các hoạt động tố tụng của Trọng tài, theo đó quyết định của Trọng tài có thể bị hủy bỏ một phần hoặc toàn bộ. Tuy nhiên, điều đáng lưu ý là, Tòa án không phải lúc nào cũng hỗ trợ Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp mà chỉ hỗ trợ, trợ giúp Trọng tài trong trường hợp cần thiết.

3.1.2. *Pháp luật Việt Nam về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài*

- *Giai đoạn trước khi có Luật Trọng tài thương mại*

Trước năm 2003, các Trung tâm trọng tài kinh tế phi Chính phủ của Việt Nam, trong đó có Trung tâm trọng tài quốc tế Việt Nam bên cạnh Phòng Thương mại và Công nghiệp Việt Nam chịu sự điều chỉnh theo Nghị định số 116/CP ngày 05/9/1994 của Chính phủ.

Sau năm 2003 đến trước năm 2010, các Trung tâm trọng tài thương mại chịu sự điều chỉnh của Pháp lệnh Trọng tài thương mại năm 2003.

- *Giai đoạn sau khi có Luật Trọng tài thương mại*

Luật Trọng tài thương mại được ban hành đã đánh dấu một bước mới trong quá trình lập pháp của Việt Nam về trọng tài thương mại với nhiều quy định tiến bộ, với mục đích: (i) đảm bảo thủ tục tố tụng trọng tài nhanh chóng, công bằng, hiệu quả và thuận lợi, (ii) đảm bảo sự hỗ trợ hiệu quả của Tòa án, (iii) tạo điều kiện cho Trọng tài viên và tổ chức trọng tài phát triển trong bối cảnh Việt Nam đang thực thi các cam kết và

hội nhập kinh tế, quốc tế sâu rộng. Đặc biệt, Luật Trọng tài thương mại đã chú trọng đến cơ chế, vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại.

Pháp luật về tố tụng dân sự cũng quy định nhiều điểm mới quan trọng, đánh dấu một bước tiến trong việc xác định vai trò của Tòa án đối với Trọng tài, theo đó tạo điều kiện cho các bên chủ động thu thập chứng cứ, bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp của mình ...khuyến khích việc giải quyết một số tranh chấp thông qua thương lượng, hòa giải, trọng tài và Tòa án hỗ trợ trong trường hợp cần thiết đối với các phương thức giải quyết tranh chấp đó.

Tuy nhiên, một vấn đề đặt ra là, với nhiều quy định của pháp luật Việt Nam liên quan đến vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại được cho là đầy đủ, là cụ thể, tiến bộ, thế nhưng tại sao Trọng tài thương mại của Việt Nam đến nay vẫn không phát huy được vai trò tác dụng của mình?.

3.2. Thực trạng pháp luật Việt Nam

3.2.1. Những quy định của pháp luật Việt Nam về vai trò của Tòa án trong việc hỗ trợ, trợ giúp Trọng tài

3.2.1.1. Thực thi thỏa thuận Trọng tài

- Vụ tranh chấp đã có thỏa thuận trọng tài mà một bên khởi kiện ra Tòa án, thì theo yêu cầu của một trong các bên, Tòa án phải từ chối thụ lý và hướng các bên đến Trọng tài có thẩm quyền để giải quyết, đảm bảo việc tuân thủ thỏa thuận trọng tài có hiệu lực pháp luật, trừ khi thỏa thuận trọng tài vô hiệu, không thực hiện được. Một trong các yếu tố để Trọng tài trở nên hấp dẫn và đáng tin cậy cho các bên thương gia, nhà doanh nghiệp là pháp luật của mỗi quốc gia cần phải điều chỉnh một cách hợp lý về vai trò và mối quan hệ giữa Tòa án với Trọng tài.

- Các quy định của pháp luật Việt Nam về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong giải quyết các tranh chấp thương mại quốc tế được quy định chủ yếu trong hai đạo luật quan trọng là Luật Trọng tài thương mại và Bộ luật tố tụng dân sự 2015. Tuy nhiên, một vấn đề đáng lưu ý là, quy định tại Bộ luật tố tụng dân sự năm 2015 và Luật Trọng tài thương mại cũng có vấn đề chưa được làm rõ, nhiều khi còn mâu thuẫn với nhau.

- *Căn cứ phân định thẩm quyền của Tòa án và thẩm quyền của Trọng tài*

Việc xác định thẩm quyền của Tòa án và Trọng tài dựa trên các căn cứ pháp lý khác nhau. Khi thụ lý vụ việc, Tòa án xác định thẩm quyền

của mình chủ yếu dựa trên các quy định của pháp luật tố tụng quốc gia, xác định thẩm quyền theo lãnh thổ hoặc theo vụ việc, trừ trường hợp các điều ước quốc tế có quy định khác. Nói cách khác, Tòa án có thẩm quyền đương nhiên trong việc giải quyết tranh chấp thương mại khi chỉ cần có một trong các bên nộp đơn khởi kiện ra Tòa và vụ việc đã được xác định thẩm quyền theo quy định của pháp luật. Trong khi đó, căn cứ xác định thẩm quyền của Trọng tài trước hết phải dựa trên cơ sở thỏa thuận của các bên. Trọng tài chỉ có thẩm quyền nếu được các bên đồng thuận lựa chọn theo thỏa thuận trọng tài.

Tuy nhiên, trong thực tiễn, thỏa thuận trọng tài có thể bị thay đổi bởi ý chí của một trong các bên (một bên tiếp tục nộp đơn kiện ra Tòa án mặc dù đã có thỏa thuận trọng tài), hoặc bị Tòa án tuyên vô hiệu.

Vấn đề đặt ra là, các nhà nghiên cứu, nhà lập pháp cần phải có ngay sáng kiến pháp luật nhằm đáp ứng với tình hình thực tiễn; công nhận “án lệ” liên quan đến trọng tài thương mại trong hệ thống pháp luật Việt Nam.

3.2.1.2. Thành lập Hội đồng trọng tài

- Thành lập Hội đồng trọng tài tại Trung tâm trọng tài

Hội đồng trọng tài tại Trung tâm trọng tài cũng có ưu thế của nó, đó là Trung tâm trọng tài có một cơ cấu, tổ chức chặt chẽ, có Chủ tịch và các thành viên của Trung tâm trọng tài; Trung tâm trọng tài có Quy tắc tố tụng riêng, quy định cụ thể trình tự tố tụng Trọng tài. Tuy nhiên, thành lập Hội đồng thường trực tại Trung tâm trọng tài cũng có những hạn chế nhất định.

Thực tiễn cho thấy, mặc dù đã có quy định rất rõ ràng cụ thể về việc thành lập Hội đồng trọng tài, các bên cũng thừa nhận và tuân thủ các bước của quá trình tố tụng trọng tài, thế nhưng khi có phán quyết của Trọng tài được ban hành, bên thua kiện luôn tìm mọi cách để kéo dài, trì hoãn thời gian thi hành phán quyết của Trọng tài hoặc yêu cầu hủy quyết định trọng tài. Trong trường hợp đó, rất cần đến vai trò của Tòa án với tư cách là cơ quan “công quyền” của Nhà nước. Tòa án có vai trò quan trọng cho Hội đồng trọng tài tổ chức và hoạt động hiệu quả, khả thi.

- Thành lập Hội đồng trọng tài vụ việc

Tương tự như Hội đồng trọng tài thường trực, khởi điểm của tranh chấp thương mại quốc tế được xác định vào thời điểm nguyên đơn gửi đơn kiện và thành lập Hội đồng trọng tài. Nếu trường hợp điều khoản giải quyết tranh chấp dẫn chiếu tới trọng tài mà không dẫn chiếu tới

Trung tâm trọng tài nào, thì thông thường pháp luật áp dụng sẽ quy định các bước cần thiết để bắt đầu quá trình tố tụng.

Xác định thời điểm bắt đầu tố tụng trọng tài có ý nghĩa rất quan trọng, một mặt là xác định các bên phải có nghĩa vụ tham gia quá trình giải quyết tranh chấp; mặt khác, có thể xác định thời điểm về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế thông qua việc hỗ trợ, trợ giúp thành lập Hội đồng trọng tài vụ việc.

3.2.1.3. Thay đổi Trọng tài viên

Tòa án có quyền giám sát việc thay đổi Trọng tài viên ở giai đoạn xem xét hủy phán quyết trọng tài. Tòa án xem xét việc hủy phán quyết trọng tài khi có đơn yêu cầu của một bên và phán quyết trọng tài bị hủy nếu thuộc trong các trường hợp: thành phần Hội đồng trọng tài, thủ tục tố tụng trọng tài không phù hợp với thỏa thuận của các bên hoặc trái với các quy định của Luật Trọng tài thương mại.

Vai trò giám sát của Tòa án đối với hoạt động Trọng tài trong trường hợp này cũng được quy định trong Luật Trọng tài thương mại. Tuy nhiên, Luật Trọng tài thương mại Việt Nam lại không đề cập đến các trường hợp thay đổi Trọng tài viên mà chỉ quy định về xem xét thỏa thuận trọng tài vô hiệu, thỏa thuận Trọng tài không thể thực hiện được, thẩm quyền của Hội đồng trọng tài.

3.2.1.4. Triệu tập người làm chứng, thu thập chứng cứ

- Tòa án hỗ trợ Trọng tài trong việc triệu tập người làm chứng theo pháp luật Việt Nam

Trong quá trình tố tụng trọng tài, chứng cứ đóng một vai trò quan trọng, nếu thiếu sự hỗ trợ của Tòa án thì các Hội đồng trọng tài khó có thể hoạt động hiệu quả trong việc thu thập chứng cứ và bảo đảm sự có mặt của người làm chứng. Hội đồng trọng tài không nhân danh quyền lực Nhà nước, nên việc triệu tập là không đủ mạnh để cưỡng chế người làm chứng có mặt tại phiên họp giải quyết vụ tranh chấp. Vì vậy, trong quá trình giải quyết tranh chấp, Hội đồng trọng tài cần có sự hỗ trợ từ phía cơ quan Nhà nước, trong đó có Tòa án.

Ở các nước khác nhau cũng có quy định khác nhau về vấn đề này, như Đức không chấp nhận các bên là người làm chứng, nhưng Pháp thì lại chấp nhận sự xuất hiện của các bên như nhân chứng, theo đó “không có gì cấm, trừ thỏa thuận khác của các bên, Tòa án trọng tài cho phép các bên

làm chứng”, nhưng “Tòa án trọng tài có thể chấp nhận lời chứng do người làm chứng viết mà không cần sự hiện diện của họ”. “Tòa án trọng tài không có nghĩa vụ phải lắng nghe toàn bộ nhân chứng được các bên đề nghị. Đặc biệt, Tòa án trọng tài có thể từ chối nghe người làm chứng nếu việc này không cần thiết. Trừ trường hợp đặc biệt, việc từ chối như vậy không được coi là vi phạm quyền được lắng nghe cho phép hủy phán quyết Trọng tài”. “Trên thực tế, trừ quy định liên quan đến trợ giúp của Tòa án nhà nước, các luật về trọng tài có rất ít nội dung về chủ đề chứng cứ thông qua nhân chứng”. Tuy nhiên, pháp luật trọng tài thương mại Việt Nam lại quy định cụ thể về vấn đề này, do đó, cũng khó khăn cho quá trình áp dụng.

- Tòa án hỗ trợ Trọng tài trong việc thu thập chứng cứ theo pháp luật Việt Nam

Một trong những vấn đề then chốt, quyết định cho việc đánh giá chính xác vụ việc, đảm bảo chất lượng xét xử của Hội đồng trọng tài là vấn đề thu thập chứng cứ bên cạnh “người làm chứng”. Tất nhiên, Hội đồng trọng tài không bị lệ thuộc bởi những người làm chứng cung cấp thông tin, tài liệu có liên quan đến việc giải quyết tranh chấp. “Trọng tài tự chủ trong việc đánh giá chứng cứ của lời chứng mà Trọng tài quyết định lắng nghe”.

3.2.1.5. Áp dụng biện pháp khẩn cấp tạm thời

Luật trọng tài nhiều nước trên giới cũng đều có quy định thẩm quyền áp dụng biện pháp khẩn cấp tạm thời của Tòa án để hỗ trợ Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp, theo đó, áp dụng biện pháp khẩn cấp tạm thời không đồng thời với việc khởi kiện trong tố tụng trọng tài.

Pháp luật trọng tài thương mại Việt Nam đã có nhiều quy định đổi mới, tiến bộ hơn về vấn đề này. Tuy nhiên, việc quy định vẫn còn thiếu và chưa rõ, do đó, đã làm khó khăn trong quá trình áp dụng, cụ thể như: vấn đề bồi thường của Hội đồng trọng tài bồi trong trường hợp Hội đồng trọng tài áp dụng biện pháp khẩn cấp tạm thời khác hoặc vượt quá yêu cầu mà gây thiệt hại cho bên yêu cầu, bên bị áp dụng hoặc người thứ ba; vấn đề Tòa án có thẩm quyền áp dụng những biện pháp khẩn cấp nào để hỗ trợ Trọng tài trong quá trình giải quyết tranh chấp...

3.2.2. Những quy định của pháp luật Việt Nam về vai trò của Tòa án trong việc giám sát, kiểm tra Trọng tài

3.2.2.1. Dãng ký phán quyết của Trọng tài vụ việc

Pháp luật trọng tài của các nước trên thế giới cũng như pháp luật

trọng tài Việt Nam đều có quy định về Trọng tài quốc tế và Trọng tài quốc gia. Trong quá trình xét xử, Hội đồng trọng tài có thể ra quyết định hoặc ra phán quyết của mình về một vụ tranh chấp. Quyết định trọng tài được hiểu là quyết định của Hội đồng trọng tài trong quá trình giải quyết tranh chấp; còn phán quyết trọng tài là một quyết định của Hội đồng trọng tài về việc giải quyết toàn bộ nội dung vụ tranh chấp và chấm dứt tố tụng trọng tài. Hội đồng trọng tài ra phán quyết thì tố tụng chấm dứt, các bên không thể yêu cầu xét xử lại.

Một vấn đề cần chú ý là, *giá trị pháp lý* của phán quyết trọng tài là *giá trị chung thẩm*, tranh chấp được giải quyết một lần duy nhất thông qua việc Hội đồng trọng tài ra phán quyết giải quyết tranh chấp. Phán quyết không thể bị kháng cáo, kháng nghị theo thủ tục phúc thẩm như bản án sơ thẩm của Tòa án. Do vậy, trường hợp các bên tự nguyện thi hành phán quyết thì không cần phải đăng ký phán quyết trọng tài. Tuy nhiên, nếu các bên muốn yêu cầu Cơ quan thi hành án dân sự có thẩm quyền tổ chức thi hành phán quyết đó thì việc đăng ký phán quyết của Trọng tài là bắt buộc nhưng nội dung và giá trị pháp lý phán quyết không phụ thuộc vào việc đăng ký phán quyết hay không. Mục đích của việc đăng ký phán quyết của Trọng tài vụ việc tại Tòa án là nhằm "*...ràng buộc trách nhiệm pháp lý giữa các bên và trách nhiệm của Trọng tài viên đối với phán quyết của mình, tạo cơ sở để cơ quan nhà nước, tổ chức, cá nhân có trách nhiệm thi hành phán quyết này*".

3.2.2.2. Xem xét và hủy quyết định trọng tài

Xuất phát từ bản chất của Trọng tài là phương thức dựa trên sự thỏa thuận của các bên, nên pháp luật hầu hết các nước đều thừa nhận phán quyết trọng tài có hiệu lực chung thẩm, các bên phải nghiêm chỉnh thi hành. Việc tự nguyện thi hành phán quyết trọng tài cũng có ý nghĩa là tôn trọng các cam kết và ý chí của chính mình, với chính điều mà họ đã thỏa thuận và tạo ra. Các bên không có quyền kháng cáo giống như bản án của Tòa án.

Tuy nhiên, quy định về hiệu lực chung thẩm của phán quyết trọng tài cũng có những ưu điểm, nhược điểm nhất định. Đặc biệt trong trường hợp việc giải quyết vụ tranh chấp có sai sót, có thể xâm phạm quyền và lợi ích của một hoặc các bên, hoặc do những lý do khách quan mà vào thời điểm giải quyết tranh chấp trọng tài và các bên không biết hoặc không thể biết. Sau khi ra phán quyết có xuất hiện các tình tiết mới,

chứng cứ mới...có thể thay đổi và ảnh hưởng đến nội dung vụ việc. Trong những trường hợp này, trọng tài không thể xét xử lại mà các bên không thể yêu cầu khởi kiện ra Tòa án. Như vậy, rất cần có sự đảm bảo từ phía Nhà nước đối với phán quyết trọng tài trong những trường hợp nêu trên thông qua cơ chế giám sát của Tòa án bằng việc ban hành quyết định "hủy phán quyết trọng tài".

KẾT LUẬN CHƯƠNG 3

Thứ nhất, hoàn thiện pháp luật về cơ chế giải quyết tranh chấp nói chung và về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp nói riêng cần phải đặt trong bối cảnh Việt Nam đang tích cực tham gia vào quá trình hội nhập kinh tế quốc tế sâu rộng. Các quy định của pháp luật tố tụng và pháp luật về trọng tài phải phù hợp với các điều ước quốc tế mà Việt Nam là thành viên, trước hết là đảm bảo thực thi các cam kết mở cửa thị trường dịch vụ về trọng tài.

Thứ hai, vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại thương mại quốc tế ở Việt Nam cần phải được xem xét ở hai khía cạnh: hỗ trợ, trợ giúp trọng tài và giám sát, kiểm tra Trọng tài – đây là một vấn đề quan trọng để xác định vị trí, vai trò và mối quan hệ giữa Tòa án với Trọng tài, từ đó phân định được thẩm quyền xét xử của Tòa án và Trọng tài, đảm bảo không có sự lạm dụng “quyền lực công” của Tòa án mà lấn át “quyền lực tư” của Trọng tài; mặt khác, giúp cho Trọng tài luôn soi xét lại mình trong việc thực thi nhiệm vụ.

Thứ ba, pháp luật Việt Nam về trọng tài thương mại nói chung và các quy định có liên quan đến vai trò của Tòa án đối với Trọng tài thương mại nói riêng được đánh giá có nhiều điểm tiến bộ, phù hợp với pháp luật quốc tế và pháp luật của một số quốc gia trên thế giới. Tuy nhiên, thực tiễn áp dụng cho thấy, các quy định này đã bộc lộ không ít những hạn chế, bất cập, làm khó khăn cho Trọng tài trong việc giải quyết các tranh chấp thương mại quốc tế.

Vấn đề đặt ra là, cần sớm có giải pháp để khắc phục, nhằm nâng cao vị thế, vai trò của Trọng tài Việt Nam trong việc giải quyết các tranh chấp thương mại quốc tế; đồng thời, bảo đảm cho việc hoàn thiện hệ thống pháp luật tố tụng nói chung và pháp luật về trọng tài nói riêng.

CHƯƠNG 4

THỰC TIỄN THI HÀNH PHÁP LUẬT VIỆT NAM VỀ VAI TRÒ CỦA TÒA ÁN ĐỐI VỚI TRỌNG TÀI TRONG VIỆC GIẢI QUYẾT TRANH CHẤP THƯƠNG MẠI QUỐC TẾ Ở VIỆT NAM, PHƯƠNG HƯỚNG, YÊU CẦU VÀ GIẢI PHÁP HOÀN THIỆN

4.1. Thực tiễn thi hành pháp luật Việt Nam về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam

Thực tiễn thi hành pháp luật về trọng tài thương mại cho thấy, tổ chức và hoạt động trọng tài Việt Nam nói chung và Trung tâm trọng tài Quốc tế Việt Nam (VIAC) nói riêng vẫn còn yếu so với Trọng tài của các nước trên thế giới. Theo báo cáo sơ kết 04 năm thi hành Luật Trọng tài thương mại, cả nước có 347 Trọng tài viên và 13 Trung tâm trọng tài thương mại, trong đó, Trung tâm trọng tài Quốc tế Việt Nam (VIAC) có 149 Trọng tài viên, chiếm gần 40% tổng số Trọng tài viên (tính đến 31 tháng 12 năm 2015).

Đến thời điểm hiện nay cho thấy, việc giải quyết tranh chấp thương mại, đầu tư chủ yếu thông qua hệ thống tòa án. Trọng tài mới chỉ chiếm chưa đến 1% trên tổng số vụ tranh chấp thương mại, đầu tư được Tòa án thụ lý, xét xử hàng năm. VIAC được đánh giá là Trung tâm trọng tài lớn ở Việt Nam nhưng cũng chỉ giải quyết được gần 100 vụ/năm so với hàng chục nghìn vụ/năm đã được các Trung tâm trọng tài trong khu vực và trên thế giới như Trung tâm trọng tài Singapore (SIAC) hoặc Trung tâm trọng tài Hồng Kông (HIAC) giải quyết. Trong khi đó, việc giải quyết tranh chấp tại Tòa án luôn ở mức quá tải. Ví dụ như năm 2015, Tòa án các cấp xét xử 14.843 vụ án kinh doanh thương mại và tuyên bố phá sản trong tổng số 17.262 vụ án đã thụ lý (đạt 86%).

Về vai trò và mối quan hệ của Tòa án đối với hoạt động trọng tài, trong thời gian qua, có thể nói Tòa án đóng vai trò quan trọng trong việc hỗ trợ cho Trọng tài hoạt động hiệu quả, tạo tính hấp dẫn của Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại. Một trong những kết quả nổi bật nhất của Tòa án trong việc hỗ trợ hoạt động trọng tài đó là việc áp dụng biện pháp khẩn cấp tạm thời. Theo số liệu thống kê, Tòa án đã ban hành 15 quyết định áp dụng biện pháp khẩn cấp tạm thời trong quá trình tố tụng trọng tài nhằm kịp thời bảo vệ quyền, lợi ích của các bên tranh chấp khi tham gia Trọng tài.

Bên cạnh hỗ trợ tích cực, kịp thời của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại, thì đến nay tình trạng vẫn còn nhiều phán quyết của Trọng tài bị tòa án tuyên hủy. Theo thống kê của Trung tâm trọng tài quốc tế Việt Nam, số lượng phán quyết trọng tài bị hủy đang có xu hướng gia tăng. Riêng tỷ lệ hủy phán quyết trọng tài từ năm 2011 đến năm 2014 đã lên đến 50%. So với các nước trên thế giới thì tỷ lệ hủy này là rất cao.

4.2. Phương hướng hoàn thiện pháp luật Việt Nam về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam

4.2.1. Quan điểm hoàn thiện

Thứ nhất, hoàn thiện pháp luật về tố tụng tòa án và pháp luật trọng tài thương mại, trong đó có hoàn thiện về vấn đề vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế cần phải phù hợp với đường lối, chủ trương của Đảng, chính sách của Nhà nước xây dựng và hoàn thiện nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa.

Thứ hai, hoàn thiện pháp luật về tố tụng tòa án và pháp luật trọng tài thương mại, trong đó có hoàn thiện về vấn đề vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế cần phải đặt trong tổng thể chiến lược cải cách tư pháp, xây dựng hệ thống tư pháp, hoàn thiện hệ thống pháp luật nói chung.

Thứ ba, hoàn thiện pháp luật về tố tụng tòa án và pháp luật trọng tài thương mại, trong đó có hoàn thiện về vấn đề vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế phải phù hợp với nhiệm vụ trọng tâm của công tác tư pháp đã được xác định tại các Nghị quyết của Bộ Chính trị về hội nhập kinh tế quốc tế, về một số nhiệm vụ trọng tâm của công tác tư pháp trong thời gian tới, về chiến lược xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật Việt Nam đến năm 2010, định hướng đến năm 2020 và về chiến lược cải cách tư pháp đến năm 2020.

Thứ tư, hoàn thiện pháp luật về tố tụng tòa án và pháp luật trọng tài thương mại, trong đó có hoàn thiện về vấn đề vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế phải phù hợp với đường lối đối ngoại của nước ta.

4.2.2. Phương hướng hoàn thiện

Thứ nhất, hoàn thiện cần phải dựa trên cơ sở bảo đảm sự tôn trọng và vệ lợi ích hợp pháp của các bên tranh chấp khi tham gia tố tụng trọng tài thương mại

Thứ hai, hoàn thiện phải dựa trên cơ sở nguyên tắc độc lập xét xử

Thứ ba, hoàn thiện phải gắn với việc hoàn thiện các quy định của pháp luật có liên quan

4.3. Yêu cầu hoàn thiện pháp luật Việt Nam về trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam

Thứ nhất, hoàn thiện pháp luật về cơ chế hỗ trợ của Tòa án đối với Trọng tài thương mại trong việc giải quyết tranh chấp phải đảm bảo tính toàn diện, thống nhất, đồng bộ của pháp luật.

Thứ hai, hoàn thiện pháp luật về tố tụng và pháp luật trọng tài thương mại, trong đó có hoàn thiện các quy định về vấn đề vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế phải đảm bảo tính khoa học của pháp luật.

Thứ ba, hoàn thiện pháp luật về tố tụng và pháp luật trọng tài thương mại, trong đó có hoàn thiện về vấn đề vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế phải đảm bảo tính khả thi của pháp luật

Thứ tư, hoàn thiện pháp luật về tố tụng tòa án và pháp luật trọng tài thương mại, trong đó có hoàn thiện về vấn đề vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế phải đảm bảo sự tương thích giữa pháp luật trong nước với các cam kết quốc tế của Việt Nam.

4.4. Giải pháp hoàn thiện pháp luật Việt Nam về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam

4.4.1. Những giải pháp chung

4.4.1.1. Tiếp tục hoàn thiện thể chế và triển khai hiệu quả các văn bản pháp luật liên quan đến vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế

Một là, hoàn thiện pháp luật về thương mại, pháp luật về đất đai, pháp luật về nhà ở, kinh doanh bất động sản theo hướng mở rộng thẩm quyền giải quyết tranh chấp của Trọng tài thương mại; mở rộng khái niệm hoạt động thương mại trong Luật thương mại; hoàn thiện các văn bản về thuế, theo hướng miễn, giảm thuế VAT, thuế thu nhập doanh nghiệp cho các Trung tâm trọng tài, cho trọng tài viên khi tham gia giải

quyết tranh chấp bằng trọng tài.

Hai là, tiếp tục triển khai có hiệu quả những quy định của pháp luật tố tụng tòa án, pháp luật thi hành án dân sự và các quy định của pháp luật trọng tài thương mại.

Ba là, rà soát, tổng hợp những khó khăn, vướng mắc về thể chế và việc triển khai thi hành những quy định của Bộ luật tố tụng dân sự năm 2015, Luật Thi hành án dân sự liên quan đến trọng tài và các quy định của pháp luật về trọng tài thương mại nhằm đề xuất những giải pháp để hoàn thiện thể chế cho về vấn đề này.

Bốn là, đẩy mạnh việc tuyên truyền, phổ biến những quy định của pháp luật tố tụng tòa án, pháp luật thi hành án dân sự liên quan đến trọng tài thương mại; nhất là các quy định của pháp luật về trọng tài thương mại.

Năm là, xây dựng đội ngũ thẩm phán của Tòa án nhân dân theo hướng chuyên nghiệp; đào tạo, bồi dưỡng, tập huấn chuyên sâu cho các thẩm phán về pháp luật đầu tư, kinh doanh. Đồng thời, tăng cường bồi dưỡng, tập huấn kỹ năng xét xử cho các Trọng tài viên.

4.4.1.2. Nâng cao nhận thức về Trọng tài - một phương thức giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế đang được ưa chuộng trên thế giới

Nâng cao nhận thức ngay từ các cơ quan của Nhà nước như Cơ quan tòa án nhân dân, Cơ quan thi hành án dân sự, thừa phát lại đối với vai trò, tính ưu việt của phương thức giải quyết tranh chấp bằng Trọng tài; đồng thời, cũng cần nâng cao nhận thức của giới luật sư, luật gia, cộng đồng doanh nghiệp nói chung và các nhà đầu tư, nhà doanh nghiệp nói riêng khi tham gia ký kết hợp đồng thương mại cần phải chú trọng đến việc lựa chọn Trọng tài hoặc Điều khoản trọng tài trong hợp đồng.

4.4.1.3. Nâng cao chất lượng Trọng tài thương mại

Nâng cao tính chuyên nghiệp, năng lực đội ngũ Trọng tài viên trong giải quyết tranh chấp thương mại trong nước và có yếu tố nước ngoài, hoàn thiện kỹ năng cho Trọng tài viên, xây dựng quy tắc đạo đức trọng tài viên; nâng cao năng lực của các Trung tâm trọng tài. Đồng thời, nâng cao chất lượng xét xử của Trọng tài, thi hành phán quyết của Trọng tài.

4.4.1.4. Tăng cường sự hỗ trợ của Cơ quan thi hành án đối với thực thi quyết định của Trọng tài thương mại

Xây dựng cơ chế tăng cường hỗ trợ của Cơ quan thi hành dân sự trong việc thực thi phán quyết của Trọng tài đầy đủ, kịp thời và hiệu quả, nhằm

nâng cao độ tin cậy và tính hấp dẫn của trọng tài đối với các bên tranh chấp. Các bên tranh chấp phải tôn trọng và nghiêm chỉnh thực hiện phán quyết trọng tài để bảo đảm tính hiệu lực của phán quyết đó.

4.4.1.5. Tăng cường sự kiểm tra, giám sát việc thực thi pháp luật về trọng tài thương mại

Xây dựng cơ chế tăng cường sự kiểm tra, giám sát của Quốc hội trong thực thi pháp luật về trọng tài thương mại, đặc biệt là các quy định về việc áp dụng biện pháp khẩn cấp tạm thời, hủy phán quyết trọng tài nhằm đảm bảo việc hủy phán quyết trọng tài theo đúng quy định của pháp luật. Mặt khác, tòa án nhân dân cần phải thực hiện vai trò, trách nhiệm của mình trong việc hỗ trợ, giám sát và có sự thống nhất trong việc xét xử, nhất là việc xem xét hủy phán quyết trọng tài. Đồng thời, nâng cao nhận thức Tòa án nhân dân các cấp, nâng cao năng lực cho đội ngũ thẩm phán của Tòa án nhân dân địa phương trong việc hỗ trợ hoạt động trọng tài đối với việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế.

4.4.1.6. Tăng cường hiệu lực, hiệu quả công tác quản lý nhà nước về trọng tài thương mại

Rà soát, đánh giá chất lượng hoạt động trọng tài thương mại, đề xuất những giải pháp nâng cao chất lượng hoạt động trọng tài thương mại; tổ chức hội nghị, tọa đàm với các Trung tâm trọng tài thương mại để nắm bắt khó khăn, vướng mắc trong quá trình hoạt động nhằm có giải pháp tháo gỡ hoặc đề xuất, kiến nghị cơ quan có thẩm quyền tháo gỡ. Tăng cường công tác thanh tra, kiểm tra về tổ chức và hoạt động trọng tài thương mại.

4.4.2. Những giải pháp cụ thể

4.4.2.1. Sửa đổi, bổ sung Luật Trọng tài thương mại

Đề Trọng tài thương mại của Việt Nam phát triển, phù hợp với luật pháp quốc tế và pháp luật của các quốc gia trên thế giới, vấn đề cần phải nghiên cứu, tổng kết, đánh giá toàn diện, trên cơ sở đó, đề xuất sửa đổi, bổ sung Luật Trọng tài thương mại, trong đó cần tập trung sửa đổi, bổ sung về vấn đề vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp. Cụ thể là: sửa đổi, bổ sung về thẩm quyền của Trọng tài; giải quyết khiếu nại về thẩm quyền của Hội đồng trọng tài; phán quyết trọng tài; hủy phán quyết trọng tài; cơ chế giám đốc thẩm đối với quyết định của Tòa án về việc hủy phán quyết trọng tài; chỉ định Trọng tài viên để áp dụng biện pháp khẩn cấp tạm thời; xác định cơ quan thi hành án có thẩm quyền thi hành phán quyết trọng tài, quyết định áp dụng biện pháp

khẩn cấp tạm thời của Hội đồng trọng tài; bổ sung quy định và áp dụng án lệ cho Trọng tài.

4.4.2.2. Sửa đổi, bổ sung các văn bản pháp luật khác có liên quan

Để bảo đảm vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế có hiệu quả, vấn đề không chỉ sửa đổi, bổ sung Luật Trọng tài thương mại mà còn phải sửa đổi, bổ sung đồng bộ các luật khác có liên quan, trong đó, cần phải sửa đổi, bổ sung Bộ luật tố tụng dân sự năm 2015, Luật Thi hành án dân sự năm 2014.

KẾT LUẬN CHƯƠNG 4

Thứ nhất, thực tiễn tổ chức và hoạt động trọng tài Việt Nam nói chung và Trung tâm trọng tài Quốc tế Việt Nam (VIAC) nói riêng vẫn còn yếu so với Trọng tài của các nước trên thế giới, vai trò của Tòa án – “quyền lực công” đang lấn át vai trò của Trọng tài – “quyền lực tư”, theo đó, Tòa án ban hành nhiều quyết định để hủy phán của quyết trọng tài thương mại.

Thứ hai, hoàn thiện pháp luật về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam phải được tiến hành trên cơ sở các chủ trương, quan điểm và phương hướng hoàn thiện pháp luật nói chung đã được chỉ rõ trong các văn kiện, nghị quyết của Đảng.

Thứ ba, hoàn thiện pháp luật về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam phải căn cứ trên các quan điểm khoa học nhằm bảo đảm tính khoa học, tính thống nhất, tính đồng bộ, tính khả thi và phải phù hợp với tình hình thực tiễn cũng như phù hợp với luật pháp quốc tế và pháp luật quốc gia của các nước trên thế giới.

Thứ tư, quá trình hoàn thiện cần tập trung vào những vấn đề liên quan đến pháp luật trọng tài, trong đó cốt lõi là về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam dưới hai khía cạnh: hỗ trợ, trợ giúp và kiểm tra, giám sát Trọng tài. Việc hoàn thiện cần phải chú ý đến tính phù hợp của pháp luật trong nước với việc đảm bảo thực thi cam kết của Việt Nam trong khuôn khổ WTO, CPTPP và các Hiệp định thương mại khác. Mặt khác, cũng cần chú ý đến khả năng tương thích của pháp luật Việt Nam với các điều ước quốc tế mà Việt Nam dự định là thành viên.

KẾT LUẬN

Luận án đã phân tích tổng quan tình hình nghiên cứu trong và ngoài nước các công trình về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế, nghiên cứu một bức tranh toàn cảnh về những vấn đề đã làm được và những vấn đề cần tiếp tục nghiên cứu; phân tách về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam dưới hai khía cạnh: hỗ trợ, trợ giúp trọng tài và giám sát, kiểm tra Trọng tài.

Luận án tập trung đi vào nghiên cứu những vấn đề lý luận cơ bản, cơ sở khoa học của việc xây dựng và hoàn thiện các quy định liên quan đến vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở thế giới và ở Việt Nam. Luận án đã làm sáng tỏ các cơ sở khoa học về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế, nhằm hoàn thiện hệ thống pháp luật Việt Nam phù hợp với thực tiễn và các chuẩn mực chung của pháp luật quốc tế.

Luận án đã tập trung phân tích rõ thực trạng các quy định của pháp luật Việt Nam về vai trò của Tòa án đối với Trọng tài trong việc giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế ở Việt Nam.

Thông qua việc luận giải các quy định hiện hành, luận án đưa ra các bình luận, nhận định, so sánh, đánh giá các quy định của pháp luật Việt Nam và pháp luật quốc tế, chỉ ra những điểm tiến bộ và chưa tiến bộ của các quy định này. Đồng thời, luận án cũng đưa ra phân tích thực trạng áp dụng các quy định hiện hành qua các vụ việc cụ thể mà các cơ quan Tòa án và Trọng tài thương mại quốc tế ở Việt Nam xét xử. Thông qua việc phân tích các vụ án, các án lệ cụ thể, luận án đã làm rõ những vấn đề của thực tiễn Tòa án hủy phán quyết Trọng tài thương mại.

Luận án đưa ra phương hướng, yêu cầu và hệ thống các giải pháp hoàn thiện pháp luật Việt Nam về vấn đề này. Theo đó, đã đề cập đến vấn đề thực thi của pháp luật Việt Nam; xây dựng các luận cứ làm tiền đề cho việc tiếp tục hoàn thiện hệ thống pháp luật của Việt Nam nói chung và Luật Trọng tài thương mại nói riêng, nhằm cụ thể hóa, sửa đổi, bổ sung, hoàn thiện các quy định hiện hành và xây dựng cơ chế đảm bảo thực thi hiệu lực, hiệu quả về vấn đề này trong thực tiễn./.

**DANH MỤC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ
LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN**

1. Nguyễn Hồng Tuyền (2003), “Về những điểm mới của Pháp lệnh Trọng tài thương mại”, *Tạp chí Nhà nước và pháp luật* (4), tr. 49-55.
2. Nguyễn Hồng Tuyền (2013), “Tiêu chí để xác định Trọng tài quốc tế hay Trọng tài quốc gia”, *Tạp chí Dân chủ và Pháp luật* (4), tr. 39-42.
3. Nguyễn Hồng Tuyền (2018), “Chủ trương, chính sách về xây dựng, hoàn thiện hệ thống pháp luật Việt Nam nhằm hỗ trợ, thúc đẩy sự phát triển của doanh nghiệp”, *Báo pháp luật Việt Nam - Chuyên đề hỗ trợ pháp lý cho doanh nghiệp* (32), tr. 1-4.
4. Nguyễn Hồng Tuyền (2018), “Tạo chuyên căn bản trong thói quen tuân thủ pháp luật của doanh nghiệp”, *Báo pháp luật Việt Nam - Chuyên đề hỗ trợ pháp lý cho doanh nghiệp* (32), tr. 5-6.
5. Nguyễn Hồng Tuyền (2018), “Tăng cường cơ chế giải quyết tranh chấp hiệu quả nhằm hỗ trợ pháp lý cho doanh nghiệp”, *Tạp chí Dân chủ và Pháp luật* (số ấn phẩm đặc biệt), tr. 2-6.